

**МИНИСТЕРСТВО ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА
БРИО ЗА РАЗВОЈ НА ОБРАЗОВАНИЕТО
РЕФОРМИРАНО ГИМНАЗИСКО ОБРАЗОВАНИЕ**

**НАСТАВНА ПРОГРАМА ПО
МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК И ЛИТЕРАТУРА
ЗА III ГОДИНА**

Скопје, 2002 година

I. ИДЕНТИФИКАЦИОНИ ПОДАТОЦИ

1.1. Назив на наставниот предмет: македонски јазик и литература

1.2. Вид на средно образование: гимназиско

1.3. Година на изучување на наставниот предмет: трета година

1.4. Број на часови на наставниот предмет:

- Број на часови неделно: 4 часа
- Број на часови годишно: 144 часа

1.5. Статус на наставниот предмет: задолжителен

II. ЦЕЛИ НА НАСТАВНИОТ ПРЕДМЕТ

2.1. ОПШТИ ЦЕЛИ

Учениците ги прошируваат и продлабочуваат знаењата од областа на македонскиот јазик и од македонската и светската литература како основа на идниот интелектуалец кој, определувајќи се за различни идни професии, ќе го има оптимумот знаења и способности од областа на јазикот и литературата за да биде способен за логичко мислење, коректна комуникација во усна и пишана форма, како и за самостојно пишување на организиран текст од определена област. Оваа основа што ја дава предметот има предуслови за солидна специјализирана надградба на сите филолошки групи .

Програмата треба да им помогне на учениците да можат:

- да ги користат нормите и да го усвојуваат кодот на македонскиот стандарден јазик и неговите функционални стилови;
- да ги разбираат и да ги употребуваат функциите на јазикот како најсовршено средство за комуникација во литературата, културата и науката;
- да умеат самостојно усно и писмено да ги изразуваат своите знаења, чувства, мисли, ставови и сфаќања;
- да создаваат навика, по пат на автоматизам, да ги почитуваат нормите на македонскиот стандарден јазик во сопственото изразување и да ги согледуваат и коригираат кај другите;
- да ја развиваат и зацврстуваат свеста за значењето на македонскиот стандарден јазик како основен, клучен белег на националниот идентитет и припадноста на македонската јазична заедница;
- да усвојуваат позитивни знаења од теоријата и историјата на литературата (термини, поими, факти, теории), како и методолошки и вредносни знаења (аналитичко-интерпретативни), со што ќе бидат способни и ќе умеат самостојно, творечки да комуницираат со литературните дела од македонската и светската литература;
- да умеат своите јазично-литературни и општокомуникациски знаења, умеења, и способности да ги користат за доживување, разбирање и критички однос кон медиумите (театарот, филмот, печатените и електронските медиуми);
- да усвојуваат аксиолошки (естетски, етички) системи компатибилни со фундаменталните вредности на демократското општество;
- да ги развиваат своите емоционални и интелектуални способности и умеења (емоционална зрелост, интелектуална зрелост);
- да развиваат и усвојуваат општествено прифатливи карактерни особини и модели на однесување (социјална зрелост).

2.2. Посебни цели

По реализацијата на наставната програма ученикот ќе може да:

- да го објасни предметот на проучување на синтаксата;
- да може да ги категоризира рачениците според паратаксата и хипотаксата;
- да ја знае функцијата на зборовите од морфолошки и морфосинтаксички аспект;
- да ги разликува одделните видови на зборови и да ја знае нивната функција во раченицата;
- да ги разликува формите на глаголот по состав, време, начин;
- да може да ги примени стекнатите знаења од морфологијата и морфосинтаксата во усното и писменото изразување.

III. ПОТРЕБНИ ПРЕТХОДНИ ЗНАЕЊА

За успешно следење на наставата по овој предмет и за реализирање на наведените цели неопходно е учениците солидно да ги усвоиле наставните содржини од II година и да имаат основни предзнаења за наставните содржини стекнати во основното образование.

IV. ОБРАЗОВЕН ПРОЦЕС

Образовниот процес е структура во која рамноправно учествуваат подрачјата *Јазик* (72 часа) и *Литература* (72 часа), застапени со еднаков број часови, чии содржини се реализираат како нераскинливо единство. Ова произлегува од заедничките функционални и дидактичко-методски цели (јазично-перцептивните и литературно-перцептивните способности и и умења на учениците, изразните способности и умења на учениците поврзани со рецепцијата и креацијата на најразлични видови текстови, јазикот како основа на литературата и литературата како најсложен јазичен код).

4.1. Области и содржини

Јазик: *Историја на јазикот, Синтакса, Фразеологија*

Литература: *Романтизам, Реализам, Македонската литература меѓу Првата и Втората светска војна, Македонската литература во НОВ, Македонската литература по Втората светска војна.*

4.2. Структурирање на содржините за учење

ПРОГРАМСКО ПОДРАЧЈЕ: ЈАЗИК (72 часа)			
Области и содржини	Конкретни цели	Дидактички насоки	Корелација меѓу содржините и меѓу предметите
<p>Наука за јазикот Јазиците во светот Јазик - говор Јазичен знак (основни поими) Класификација на јазиците</p>	<p>- Да се запознава со бројот на јазиците во светот; - да ги разликува критериумите за класификација и класификациите на јазиците (генсалашката, типолошката, ареалната, општествено политичката) - да го утврдува местото на македонскиот јазик според класификациите и претходно стекнатите знаења (во I и II година).</p>	<p>Вежби: споредување на јазиците кои им се блиски на учениците (ги учеле на училиште или на курс). Шематски прикази за класификацијата на јазиците според одредени критериуми. Вежби: преку одредени текстови (јазично блиски) да се утврди местото на македонскиот јазик според класификациите на јазиците.</p>	<p>Со странските јазици, историјата, социологијата, социолнговистиката и сл.</p>

<p>Историски развој Историја на македонскиот јазик Македонскиот јазик во втората половина на XIX век</p> <p>Избор на дијалектната основа на македонскиот стандарден јазик</p> <p>Учебникарската дејност во Македонија во XIX век</p> <p>Јазикот на македонските писатели од XIX век</p> <p>Погледите на К. П. Мисирков за македонскиот јазик</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да се запознава со погледите и ставовите за македонскиот литературен јазик во втората половина на XIX век; - да го сфаќа значењето на изборот на дијалектната основа на македонскиот стандарден литературен јазик; - да ја сфаќа улогата на македонските преродбеници во оформувањето на македонскиот стандарден јазик; - да ги препознава народнојазичните особености во делата на македонските писатели од XIX век; - да ја разбира улогата на образованието и учебникарството во прифаќањето на утврдувањето на литературниот јазик; - да ги наведе и коментира погледите и ставовите на Крсте Петков Мисирков; - да го определи нивното значење – историско за македонскиот литературен јазик; - да изврши анализа на јазичните особености на погледите на Мисирков во споредба со стандардниот јазик; 	<p>Дебата: погледите и ставовите за македонскиот литературен јазик во втората половина на 19 век и денес.</p> <p>Вежби: дијалектни текстови преку кои ќе се определи значењето на дијалектот и неговата функција (комуникациска и во литература)</p> <p>Дебата: македонските преродбеници и нивната улога во 19 век</p> <p>Вежби: текстови за јазично поврзување на одредени карактеристики во делата на македонските писатели од 19 век.</p> <p>Дебата: погледите и ставовите на Крсте Петков Мисирков за македонскиот јазик.</p> <p>Вежби: текстови за анализа на јазичните особености на Мисирков споредени со стандардниот јазик.</p>	<p>Историја, социологија</p> <p>Историја</p> <p>Историја</p>
---	---	---	--

<p>Македонскиот јазик меѓу двете светски војни</p>	<ul style="list-style-type: none"> - да ги категоризира надворешните јазични фактори што ја условуваат јазичната ситуација помеѓу двете светски војни; - да анализира јазични особености на текстови од македонскиот јазик од овој период; - да ја дефинира кодификацијата и да го определи неговото историско значење; - да ја поврзува со претходните фази од историскиот развој на македонскиот развој; 	<p>Дебата: каква е јазичната ситуација меѓу двете светски војни? Вежби: текстови за разликување на кодифицираниот и некодифицираниот јазик.</p>	
<p>Кодификација на македонскиот стандарден јазик</p>	<ul style="list-style-type: none"> - да разликува кодифициран од некодифициран јазик; 		
<p>Улогата на Блаже Конески во кодификацијата на македонскиот литературен (стандарден) јазик</p>	<ul style="list-style-type: none"> - да анализира текстови од првите години на кодификацијата и ги споредува со македонскиот стандарден јазик; - да го истакнува и заклучува значењето и улогата на Блаже Конески и на другите македонски лингвисти од овој период во кодификацијата на македонскиот литературен (стандарден) јазик; 	<p>Дискусија: “Знаењето” на јазикот на Конески презентирано во неговата поезија.</p>	<p>Историја и литература</p>

<p>СИНТАКСА Синтаксата како дел од граматиката</p> <p>Задачи на синтаксата</p> <p>Именска група</p> <p>Синтагма</p> <p>Реченица Дефиниција на реченицата</p> <p>Глаголот како главен член на реченицата</p> <p>Проста раченица Прирок: глаголски и именски Подмет</p> <p>Согласување меѓу подметот и прирокот</p>	<p>- Да ја дефинира синтаксата како дел од граматиката што ги проучува способностите на зборовите да се поврзуваат меѓу себе;</p> <p>- да ја дефинира реченицата како централна синтаксична единица единство од зборови меѓу кои е воспоставена врска;</p> <p>- да ги разликува структурите на простата и сложената реченица при тоа да се имаат в предвид сите видови приредени и подредени врски на зборовите.</p>	<p>Вежби за структура на реченицата, смисловната и граматичката разлика.</p> <p>Вежби преку со поставување и воочување на разликите во целта на исказот, емоционалната оценка, интонацијата од гледна точка на навиците на изразност на речта.</p> <p>Вежби за изделување на зборовни парови на спој од именка и придавка или глагол и прилог; определување на сите видови на врски на зборовите во реченицата преку откривање на разни додатоци имајќи ја предвид зависноста и меѓусебното усогласување и управност. Ваквите врски можат и графички да се претстават.</p>	<p>Со странските јазици и сите наставни предмети посебно со логиката.</p> <p>Со логиката, странските јазици, лингвистиката, социологијата, науката за литературата, историјата, социолингвистиката.</p> <p>Со странските јазици</p>
--	--	--	---

Грамматичка структура на реченицата	- Да го определат изразот на ставот на говорителот за односот на она што се соопштува со стварноста;	Вежби: текстови во кои говорителот при општењето сака со реченицата да соопшти, да праша, да изрази желба, потреба, заповед.	Со странските јазици.
Безлични реченици	- да ги разликуваат од сите други реченици во тоа што прирокот во нив не отвора место за подмет;	Вежби: текстови во кои ќе ги определат групите: безлични реченици со глаголски и безлични реченици со глаголско – именски прирок.	
Активни и пасивни реченици	- да ги разликуваат случаите кога со подметот се именува вршителот или трпителот на дејството;	Вежби: текстови со соодветни примери – примена на графоскопот.	Со останатите јазици и со психологијата.
Модална карактеристика (структура) на реченицата	- да ја определува модалноста како израз на говорителот и односот на тоа што го соопштува со стварноста;	Вежби: за составување на реченици од гледна точка на модалноста со различни средства на изразување на ставот на говорителот	
Расказни, прашални, заповедни и желбени реченици	- да ги разликува видовите реченици;	Вежби: текстови за определување на видовите реченици.	Со странските јазици

Негација	- да ја сфаќаат негацијата и средствата за негација ; - да разликува видови на негација (еднократна и повеќекратна реченица, членски вградена);	Примери на текстови во рамките на секој тип на реченици – потврдни и одречни (раскази, желбени, заповедни, прашални).	Со странските јазици и со логиката
Предмет (директен и индиректен)	- да разликува во реченицата: директен, индиректен и предлошки предмет;	Вежби: текстови со директен, индиректен и предлошки предмет.	Со странските јазици
Удвојување на директниот и на индиректниот предмет	- практично да го совладува удвојувањето на директниот и индиректниот предмет;	Вежби: текстови како можеме полесно да ја примениме дадената содржина во трите вида предмет.	
Предмет со предлог или предлошки предмет	- да ја познава разликата меѓу предлошкиот предмет и прилошката определба;	Текстови во кои можеме да ја определиме границата меѓу предлошкиот предмет и прилошката определба.	
Прилошки определби (време, место, начин, причина, количество, цел, услов, допуштање)	- да ги класифицира прилошките определби и видовите.	Вежби: текстови во кои има прилошки определби со соодветно значење, смисла, потекло, со морфемска, односно зборообразувачка анализа.	Со странските јазици

<p>Второстепени реченични членови: атрибут и апозиција</p>	<p>- да ги разликува атрибутот и апозицијата како второстепени реченични членови, видовите: придавски, именски;</p> <p>- да ја определува апозицијата како самостоен второстепен реченичен член;</p>	<p>Вежби: текстови во кои на соодветно место и соодветно значење ќе бидат употребени второстепените реченични членови (атрибут и апозиција).</p>	<p>Со странските јазици</p>
<p>Сложена реченица</p> <p>Сврзнички и бесврзнички и сложени реченици</p> <p>Независносложени реченици (Составни, спротивни, разделни, исклучни и заклучни)</p>	<p>- да ја определува и да ја усвојува сложената реченица и нејзината структура, сематичко – граматичките признаци, главната и споредната реченица, речениците и сврзници и без сврзници;</p> <p>- да ги споредува независносложените и зависносложените, како и врската меѓу речениците – потесна и полабава;</p>	<p>Вежби: текстови во кои се споредуваат простата и сложената реченица, а ова значи откривање и на разликите и на специфичностите на системот, како и на сличностите во разликите.</p> <p>Вежби: составување на сложени реченици од повеќе реченици; трансформации на независносложените во зависносложени реченици и обратно и трансформации на бесврзничките реченици во сврзнички реченици и обратно.</p>	<p>Со странските јазици</p> <p>Со странските јазици</p>

<p>Зависно сложени реченици (Временски, причински, последични, целни, условни, допунски, начински, релативни, исказни)</p>	<p>- да ги определуваат прецизно и правилно видот на зависникот од дел од сложената реченица;</p>	<p>Вежби: врз примери на текстови од уметничката и друг вид на литературата; вежби за самостојно составување зависно – сложени реченици од дадени прости и реченици.</p>	<p>Со странските јазици и логиката.</p>
<p>Директен и индиректен говор</p>	<p>- да го употребува практично начинот на предавањето на туѓите или свои зборови во други околности;</p>	<p>Вежби со соодветни примери</p>	<p>Со странските јазици, литературата и сите други научни и стручни области и дисциплини.</p>
<p>Односот меѓу глаголските дејства во сложената реченица</p>	<p>- да конструира глаголски форми за односот меѓу дејствата во сложените реченици;</p>	<p>Вежби со примери.</p>	
<p>Редот на дел-речениците во сложената реченица</p>	<p>- да го применува редот на дел-речениците во врска со независнослужените реченици, при што сврзникот останува меѓу двете дел – речениции кај зависно – сложените при што сврзникот оди со зависната реченица;</p>	<p>Вежби со соодветни примери на редот на дел-речениците во зависнослужените реченици (исказни, односни, временски, последични, целни, условни, допусни).</p>	<p>Со странските јазици.</p>

<p>Запирката меѓу деловите на реченицата</p>	<p>- да ја употребува практично во споеви и делови од една реченица;</p>	<p>Вежби со соодветни примери.</p>	<p>Со странските јазици, логиката, психологијата.</p>
<p>Запирката меѓу дел-речениците</p>	<p>- да ја употребува запирката во речениците во зависност од меѓусебниот однос кога образуваат независносложена реченица, како самостојни, кога образуваат зависносложена реченица како потесно свразани меѓу себе.</p>	<p>Вежби со соодветни примери што бараат подробно разгледување.</p>	<p>Со странските јазици.</p>
<p>ФРАЗЕОЛОГИЈА</p>			
<p>Поим за фразеологизмите</p>	<p>- Да ја дефинира фразеологијата како дел од лексикологијата што ги проучува зборовните состави како јазични единици;</p>	<p>Вежби со примери од степенот на сланоста и според граматичкиот состав фразеолошките изрази.</p>	<p>Со странските јазици.</p>
<p>Класификација на фразеологизмите</p>	<p>- да ја разликува класификацијата на фразеологизмите според потеклото, значењето, функциите, степенот на сланоста, неделивоста итн.</p>	<p>Шема за класификација на фразеологизмите</p>	

ПРОГРАМСКО ПОДРАЧЈЕ: ЛИТЕРАТУРА (72 часа)

Области и содржини	Цели	Дидактички насоки	Корелација меѓу содржините и меѓу предметите
<p align="center">Романтизам</p> <p>Појавата на романтизмот во европските култури Општествено-историски контекст</p> <p>Романтизмот во Франција Виктор Иго „Клетници“, избор од поезијата</p> <p>Романтизмот во Германија Јохан В. Гете „Страданијата на младиот Вертер“</p>	<p>Ученикот:</p> <ul style="list-style-type: none"> – да ги репродуцира условите во кои се појавува романтизмот како движење во уметноста, воопшто. – Да ги препознава почетоците на францускиот романтизам во делата на Шатобријан и госпоѓата де Стал; – да ги регистрира белезите на романтизмот во текстовите; – да го коментира влијанието на предговорот на драмата „Кромвел“ од Виктор Иго врз развитокот на романтизмот; – да ги интерпретира романот и поезијата на Иго со препознавање на романтичарските белези. – Да ја коментира различната улога на движењето „Sturm und Drang“, на „Јенското движење“ и на „Хајделбершкиот кружок“ во развитокот на германскиот романтизам. 	<p>Визуелен материјал. Документарно-историски текстови за овој период. Репродукции.</p> <p>Извадоци од текстовите на Алфред де Вињи, Ламартин, Стендал и Алфред де Мисе, Александар Дима, Жорж Санд. Предговорот на „Кромвел“.</p> <p>Био-библиографски материјали. Избор од поезијата на Иго.</p> <p>Извадоци од текстовите на Хердерлин, Тик, Новалис, Хајнрих фон Клајст, Е.Т.А. Хофман, Фридрих де ла Мот, Адалберт Шамисо.</p>	<p>Со историјата и со уметностите.</p> <p>Со историјата.</p>

<p>Романтизмот во Англија</p> <p>Џорџ Гордон Бајрон „Странствувањето на Чајлд Харолд“</p> <p>Романтизмот во американската литература Едгар Алан По</p> <p>Спецификите на романтизмот кај словенските народи</p> <p>Романтизмот во Русија Александар С. Пушкин „Евгениј Онегин“ Избор од поезијата</p>	<p>– Да ја споредува улогата на „Езерската школа“ во англискиот романтизам со онаа на др. школи во германскиот.</p> <p>– Да ги репродуцира основните библиографски податоци за Бајрон; – да го интерпретира текстот препознавајќи ги романтичарските белези.</p> <p>– Да ги репродуцира основните библиографски податоци за По; – да ги споредува белезите на романтизмот во лириката и во расказите на По.</p> <p>– Да ги коментира спецификите на романтизмот кај словенските народи (туѓинска власт, национална свест, однос кон јазикот, собирање народни умотворби, учебникарство).</p> <p>– Да ги регистрира сличностите и разликите на романтизмот во руската литература и во западните литератури; – да ги репродуцира основните библиографски податоци за Пушкин; – да го интерпретира „Евгениј Онегин“ лириката (избор) на Пушкин низ клучот на поетиката на романтизмот.</p>	<p>Текстови од Водрсворт, Колриџ; извадоци од историските романи на Волтер Скот.</p> <p>Поемата „Странствувањето на Чајлд Харолд“.</p> <p>„Философија на композицијата“; избор од лириката и од расказите на По.</p> <p>Визуелен материјал. Факсимили на изданија и текстови од словенски романтичари.</p> <p>Визуелен материјал. Текстови од Пушкин. Текстови за творештвото на Пушкин (од современниците и од понови теоретичари/критичари).</p>	<p>Со историјата и со уметностите.</p> <p>Со историјата.</p> <p>Со уметностите.</p> <p>Со историјата.</p> <p>Со историјата и со уметностите.</p>
---	---	--	--

<p>Михаил Лермонтов Избор од поезијата</p>	<p>– Да ги репродуцира основните биобиблиографски податоци за Лермонтов; – да ја интерпретира лириката на Лермонтов со покажување на романтичарското во неа.</p>	<p>Текстови за илустрација на програмските барања.</p>	
<p>Преглед на романтизмот кај јужнословенските народи</p>	<p>– Да ги забележува јужнословенските специфики на романтизмот; – да ја коментира општествената и националната положба на јужнословенските народи во романтизмот.</p>	<p>Текстови – енциклопедиски и белетристички како илустрација на соодветната содржина.</p>	<p>Со историјата и со уметностите.</p>
<p>Романтизмот во македонската литература/ преродба Собирачи на македонските народни умотворби</p>	<p>– Да ги наведува спецификите на македонскиот романтизам/преродба; – да ги споредува собирачите на мак. умотворби (Караџиќ, Григоровиќ, Верковиќ, Гологанов, Гиновски, Каранов; Шапкарев, Цепенков); – да ги коментира идеите на учебниците и нивните јазични концепции (преглед).</p>	<p>Визуелен материјал. Книги од собирачите. Текстови за илустрација на собирачката постапка.</p>	<p>Со историјата и внатрешна корелација со програмското подрачје Јазик.</p>
<p>Улогата на Димитрија Миладинов во преродбенското движење</p>	<p>– Да ги репродуцира основните биобиблиографски податоци за Димитрија Миладинов; – да го коментира значењето на Димитрија Миладинов за преродбата.</p>	<p>Текстови (белешки на биографите на Миладинов). Фотографии и репродукции, факсимили.</p>	<p>Со историјата и внатрешна корелација со содржините од народната литература.</p>
<p>Рајко Жинзифов Избор од поезијата</p>	<p>– Да ги репродуцира основните биобиблиографски податоци за Жинзифов;</p>	<p>Текстови. Лирски песни. Визуелен материјал.</p>	

<p>Константин Миладинов Избор од поезијата. Предговорот на „Зборникот“</p>	<ul style="list-style-type: none"> – да ја интерпретира поезијата; – да ја коментира „Прошедба“ како зародиш на жанрот расказ и од книжевно-историски аспект. – Да ги репродуцира основните библиографски податоци за Константин Миладинов; – да ги интерпретира песните на К.М. од аспект на романтичарската поетика; – да го коментира предговорот кон „Зборникот“ како прв теориски текст во македонската наука за литературата. 	<p>Текстови – книжевно-историски, белетристички. Текстови од „Зборникот“ споредени со оригиналната поезија на К. Миладинов.</p>	
<p>Григор Прличев „Сердарот“</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Да ги репродуцира основните библиографски податоци за Г. Прличев; – да го интерпретира „Сердарот“; – да го споредува романтичарското во поемата со белезите на западноевропските поеми; – да го коментира „Сердарот“ од аспект на автопоетичките белешки во „Автобиографијата“ на Прличев. 	<p>Визуелен материјал. Извадоци од „Автобиографијата“ на Прличев. Песни за деца („Воспитание или дванадесет песни“), извадоци од „Скендербеј“. Народната песна „Кузман капидан“ за споредба со „Сердарот“.</p>	<p>Со историјата.</p>
<p>Војдан Поп Георгиев Чернодрински „Македонска крвава свадба“</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Да ги репродуцира основните библиографски податоци за В. Чернодрински; – да ја интерпретира драмата внимавајќи на белезите на жанрот. 	<p>Визуелен материјал за театарската активност на В. Чернодрински. Извадоци од други текстови.</p>	<p>Со историјата и со историјата на театарот.</p>

<p>Реализам Односот кон стварноста Односот кон романтизмот</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Да ги наведува промените кои од различни сфери влијаат врз промена на уметноста; – да го коментира односот на литературата кон стварноста (животот) и кон претходната литература; – да ги наведува најзначајните претставници и дела на реализмот. 	<p>Визуелен материјал. Текстови со искази на реалистите за реализмот. Белетристички текстови (извадоци) за илустрација на реалистичките белези на литературата.</p>	<p>Со историјата, со историјата на уметноста. Внатрешна корелација со историјата на литературата.</p>
<p>Оноре де Балзак „Чичо Горио“</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Да ги репродуцира основните библиографски податоци за Балзак и за неговата основоположничка улога во реалистичката поетика; – да го интерпретира романот покажувајќи ги белезите на реализмот во постапката на авторот. 	<p>Визуелен материјал. Искази на Балзак во врска со неговото творештво. Извадоци од критиката за Балзак. Извадоци од други негови дела.</p>	
<p>Видови реализам</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Да ги споредува спецификите на критичкиот и психолошкиот реализам. 	<p>Извадоци од текстови како илустрација на наставната содржина.</p>	<p>Со историјата на психологијата. Внатрешна корелација со историјата на литературата.</p>
<p>Н. В. Гогољ Избор од расказите</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Да ги репродуцира основните библиографски податоци за Гогољ; – да ја коментира раскажувачката постапка и хуморот/гротеската на Гогољ преку примерот на расказите. 	<p>Извадоци од искажувањата за поетиката на Гогољ. Извадоци од „Мртви души“ за споредба со постапката во расказите на Гогољ.</p>	

<p>Ф. М. Достоевски „Злосторство и казна“</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Да ги репродуцира основните биобиблиографски податоци за Достоевски; – да го интерпретира романот со посочување на белезите на реализмот во него; – да ги коментира идеите на Достоевски за казната и христијанската идеја за простувањето. 	<p>Визуелен материјал. Извадоци од дневниците на сопругата на Достоевски. Извадоци од Библијата и Куранот за споредба со религиските идеи на Достоевски.</p>	
<p>Л. Н. Толстој „Смртта на Иван Илич“</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Да ги репродуцира основните биобиблиографски податоци за Толстој; – да го интерпретира романот од аспект на реализмот; – да го коментира нараторот во делото. 	<p>Визуелен материјал. Извадоци од исказувања на и за Толстој. Извадоци од други текстови на Толстој.</p>	<p>Со историјата.</p>
<p>Македонска литература (меѓу Првата и Втората светска војна)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Да ги репродуцира основните податоци за историскиот и културниот контекст во Македонија во овој период. 	<p>Визуелен материјал. Извадоци од историски текстови, публицистички материјал и др.</p>	<p>Со историјата.</p>
<p>Васил Иљоски „Чорбаџи Теодос“</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Да ги репродуцира основните биобиблиографски податоци за Иљоски; – да го интерпретира текстот со потенцирање на белезите на жанрот и на врските со фолклорот. 	<p>Визуелен материјал. Извадоци од текстови за животот на авторот. Автопоетички искази и сл. Извадоци од другите негови драми.</p>	<p>Со историјата и со историјата на театарот.</p>

<p>Антон Панов „Печалбари“</p>	<p>– Да ги репродуцира основните биобиблиографски податоци за Панов; – да ја интерпретира драмата со потенцирање на мотивот кој се среќава и во др. жанрови.</p>	<p>Визуелен материјал. Текстови за споредба на наставната содржина. Други драмски текстови од Панов.</p>	
<p>Ристо Крле „Парите се отепувачка“</p>	<p>– Да ги репродуцира основните биобиблиографски податоци за Крле; – да ја интерпретира драмата врз фонот на „трагичното недоразбирање“.</p>	<p>Визуелен материјал. Извадоци од „Автобиографијата“ на Крле. Извадоци од „Недоразбирање“ на Ками за споредба на текстовите.</p>	
<p>Кочо Рацин „Бели мугри“</p>	<p>– Да ги репродуцира основните биобиблиографски податоци за Рацин; – да ја интерпретира поетската книга од аспект на структурата, мотивите; – да ја коментира идејата за основоположничката улога на Рацин во македонската литература; – да ги споредува сличностите во различните жанрови кај Рацин.</p>	<p>Визуелен материјал. Извадоци од критиката за Рацин. Извадоци од прозните и критичките текстови на Рацин. Народни песни за споредба на ритамската матрица на лириката на Рацин. Дебата за важноста на Рацин во македонската литература.</p>	<p>Со историјата.</p>
<p>Коле Неделковски Избор од поезијата</p>	<p>– Да ги репродуцира основните биобиблиографски податоци за Неделковски; – да ги препознава врските на лириката на авторот со народната лирика.</p>	<p>Визуелен материјал. Избор од поезијата. Народни песни за споредба на сличностите.</p>	<p>Со историјата. Внатрешна корелација со народната литература.</p>
<p>Македонската литература во НОВ</p>	<p>– Да ги репродуцира основните книжевно-историски податоци за оваа литература (преглед).</p>	<p>Визуелен и публицистички материјал. Извадоци од текстови.</p>	<p>Со историјата.</p>

<p>Македонската литература по Втората св. војна</p> <p>Славко Јаневски „Улица“</p> <p>Стале Попов „Крпен живот“</p>	<p>– Да ги репродуцира основните книжевно-историски податоци за македонската литература (периодизација, класификација на жанровите, автори, дела).</p> <p>– Да ги репродуцира основните библиографски податоци за Јаневски;</p> <p>– да го интерпретира текстот;</p> <p>– да го препознава нараторот-дете;</p> <p>– да го коментира начинот на кој е претставена стварноста во романот.</p> <p>– Да ги репродуцира основните библиографски податоци за С. Попов;</p> <p>– да го интерпретира романот со одбележување на врските со фолклорот;</p> <p>– да го коментира начинот на кој е претставена стварноста во романот.</p>	<p>Визуелен материјал. Шеми. Извадоци од текстови.</p> <p>Визуелен материјал. Извадоци од др. текстови на Јаневски. Аудиозаписи од поезијата на Јаневски. Дебата за широкиот жанровски зафат на Јаневски и неговото место во македонската литература.</p> <p>Визуелен материјал. Извадоци со искази на авторот на неговото творештво. Извадоци од критиката за Стале Попов. Дебата за местото на С. Попов во македонската литература.</p>	<p>Со историјата на литературата.</p>
--	--	---	---------------------------------------

Лектира:

1. Жорж Санд, „Малечката Фадета“
2. Е. Т. А. Хофман, „Раскази“
3. Едгар Алан По, „Авантурите на Артур Гордон Пим“
4. П. П. Његош, „Горски венец“
5. Рајко Жинзифов „Крвава кошула“
6. Н. В. Гогољ, „Ревизор“
7. Славко Јаневски, „Две Марии“
8. Албер Ками, „Недоразбирање“

4.3. Наставни методи и активности на учење

Наставникот може да ги применува сите верифицирани методи во согласност со дефинираните цели. Му се препорачува засилување на проблемско-творечкиот методски систем, аналитичко-интерпретативниот и, по можност, корелациско-интегративниот. Наставникот треба да иницира комплетно самостојна активност на учениците, да ги води кон смисловно-рецептивно и смисловно-активно учење и постојано треба да ги коригира механичко-рецептивното и механичко-активното учење како рецидиви на претходните едукативни системи и традиционалистичките настави, воопшто.

АКТИВНОСТИ НА НАСТАВНИКОТ

Наставникот е одговорен за организацијата и реализацијата на наставниот процес. Тој е задолжен да ја испланира наставата глобално, тематски и оперативно (фондот на часовите и нивната распределба дозволува креативност и еластичност на наставникот во реализацијата на целите). Наставникот е должен континуирано да се надградува и да ги следи новините од сопствената стручна област (лингвистика, наука за литературата, методика), како и да изготви инструменти за вреднување, пред сè, на сопствената работа, по што ќе биде подготвен за оценување на знаењата на своите ученици.

АКТИВНОСТИ НА УЧЕНИКОТ

Ученикот треба да биде поттикнат на континуирано активно следење на наставата со активно слушање кое подразбира негова реакција со соодветно поставени прашања, одговори и коментари во врска со наставните содржини. Ученикот треба со претходна подготовка да ја следи наставата. Наставникот го поттикнува читањето како основна активност за усвојување нови содржини, но и како критичко читање при кое ученикот се обидува својот личен став да го изрази, да го аргументира и да го брани со помош на усвоените алатки за дескрипција на текст. Ученикот преку активноста пишување усвојува определени знаења, умеења и способности, темелни за неговиот иден живот.

4.4. Организација и реализација на наставата

- Во трета година се работат четири задолжителни писмени работи за кои се испланирани 12 наставни часа (за техничка подготовка, изведба и поправка).
- Предметот *македонски јазик и лиџераџура* подразбира поделба на часовите за усвојување нови наставни содржини од областа на јазикот и литературата, како и една третина од часовите (20+20) за реализирање на функционалните цели на обете подрачја, со акцент врз самостојната работа на учениците (кои ги подразбираат знаењата, умеењата и способностите, дефинирани во општите, функционалните и во одделните цели на подрачјата).

4.5. Наставни средства и помагала

Реализацијата на Програмата подразбира солидна библиотека, медиотека, графички помагала, компјутерска техника и сл.

4.5.1. Наставни средства: според Стандардот за простор, опрема и наставни средства

4.5.2. Учебници и учебни помагала за учениците:

- учебник *џо македонски јазик*
- учебник *џо лиџераџура*
- *избор со задолжителни џексџови*

4.5.3. Дополнителна литература за наставникот:

1. Бојковска, Стојка; Ѓуркова–Минова, Лилјана; Пандев, Димитар; Цветковски, Живко, *Македонски јазик, Скопје 2000*
2. Видоевски, Конески, Угринова-Скаловска, Правопис на македонскиот јазик
3. *Речник на македонскиот јазик* (со српскохрватски толкувања), Скопје 1986
4. Конески, Кирил, *Правописен речник, Скопје 1999*
5. Минова-Ѓуркова, Лилјана, *Синџакса на македонскиот стандарден јазик, Скопје 2000*

5. ОЦЕНУВАЊЕ НА ПОСТИГАЊАТА НА УЧЕНИЦИТЕ

Вреднувањето на резултатите е задолжително и се одвива според позитивните законски норми.

Напредувањето и оценувањето на учениците постојано се следи и се врши континуирано во текот на наставата, со обид на учениците оценувањето да им ја покаже реалната состојба во нивните знаења со што ќе се стимулираат за нивно перманентно продлабочување.

Усниот инструментариум се состои од одговори на прашања, поставување (ученички) прашања, самостојно изложување на доживувања и сфаќања, ставови и судови.

Пишуваниот инструментариум ќе претпочита писмени работи, објективни тестови на знаења, тестови на способности, особено на самостојни ученички текстови (есеј) во кои учениците ќе ги аплицираат научените нешта низ сопствениот, индивидуален израз.

Оценувањето се врши по определена тема, во текот на тримесечјето, полугодieto и крајот на годината.

За учениците кои покажуваат вонреден интерес и успех задолжително се организира додатна настава.

За учениците кои не ги усвојуваат во задоволителна мера знаењата, задолжително се организира дополнителна настава.

6. КАДРОВСКИ И МАТЕРИЈАЛНИ ПРЕДУСЛОВИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА НАСТАВАТА

6.1. Основни карактеристики на наставниците

Покрај условите пропишани во Законот за средно образование наставникот како:

– предавач: соопштува информации, формулира проблеми, дефинира, соопштува, објаснува, демонстрира, прави врски меѓу поимите, го илустрира важноста и универзалноста;

– организатор на наставата: планира активности, иницијативи, формулира прашања, го определува времетраењето на активностите и др.;

– партнер во педагошката комуникација: дава мислење, иницира дијалог, мотивира, иницира, иницира, насочува дискусија, прави корелација со знаењата од областа на другите предмети;

– оценувач: објективно ги евалуира активностите на ученикот во областа на знаењето, како и на однесувањето на ученикот.

6.2. Стандарди за наставниот кадар

Завршени студии по:

1. Македонски јазик и книжевност или македонски јазик и македонска книжевност – наставна насока; или македонски јазик, српски јазик и книжевност – наставна насока;
2. Македонска книжевност и јужнословенски книжевности со македонски јазик како втор главен предмет (поранешната група Историја на книжевностите на народите на СФРЈ – наставна насока).
3. Општа и компаративна книжевност – наставна насока (според програмата до 1993 година).

6.3. Стандард за простор и опрема

- Наставата се организира во училница или во кабинет, а по исклучок се проследува со придружни активности кои го менуваат местото на реализацијата (институции на културата, научни институции, природен амбиент и др.).

7. ДАТА НА ИЗРАБОТКА И НОСИТЕЛИ НА ИЗРАБОТКАТА НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

7.1. Датум на изработка: април 2002 година

7.2. Состав на работната група:

1. м-р Благоја Трајковски, советник во Бирото за развој на образованието, раководител
2. д-р Живко Цветковски, професор на Филолошкиот факултет
3. д-р Стојка Бојковска, професор на Филолошкиот факултет
4. д-р Јадранка Владова, доцент на Филолошкиот факултет
5. Мите Стефановски, самостоен педагошки советник во Бирото за развој на образованието на Република Македонија
6. Блага Панева, професор во ДСУ “Никола Карев”, Скопје
7. Александар Коцев, професор во ДСУ „Арсени Јовков“, Скопје

8. ПОЧЕТОК НА ПРИМЕНА НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

Датум на започнување: *1.09.2003 година*

9. ОДОБРУВАЊЕ НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Наставната програма по предметот *македонски јазик и литература* ја одобри (донесе):

_____ со решение бр. _____ од _____ година.